Nae Ionescu

Prefață la cartea „De două mii de ani” de Mihail Sebastian (1934)

Mihail Sebastian s-a hotărât să dezbată problema iudaismului. Şi o face pe un caz concret. El alege un moment oarecum istoric, cam ultimii zece anii a frământărilor noastre politice, şi încearcă a stabili în acest cadru viața de nădejdi, de luptă şi de suferință a unui evreu neprevenit – dar pentru asta numai puțin evreu – care e o ființă originară, poate chiar ființa lui originară, Iosef Hechter. Iosef Hechter se chinuieşte. Dar pentru că Mihail Sebastian vrea să rezolve o problemă, în sensul că el vrea să înțeleagă de ce se chinuieşte şi dacă nu poate fi şi altfel, Iosef Hechter trăieşte lucid, adică dedublat, drama aceasta a iudaismului. Punctul de ajungere a acestui Iosef e oarecum surprinzător: pornind pe calea raționalistă - specific iudaică – a lui DE CE?, eroul nostru sfârşeşte prin a adopta, metodic, atitudinea statică a lui Ghiță Blidaru, care, întrucât e orientală, poate fi însuşită şi de evrei (cel puțin de evreul mistic) de îndată ce ea face fondul gândirii aritmetizante a lui Spinoza, dar nu e mai puțin străină evreului de azi care, încleştat în lupta cu problematica rasei lui, vrea să fie un luptător. Rezultatul? Iosef Hechter nu izbuteşte să explice nimic. În schimb, el constată; constată că Iuda suferă şi se chinuieşte; şi că nu se poate altfel.

Numai că constatarea aceasta este lipsită de necesitate. E adevărat că de când e lumea şi de când sunt evreii – căci în adevăr evreii sunt de când lumea – neamul acesta a suferit. Din faptul suferinței lui permanente, însă, nu se poate scoate decât inductiv, adică ipotetic, sub beneficiu de inventar, caracterul necesar al suferinței lui. Şi asta e insuficient. Pretinzând, deci, ca şi Iosef Hechter că *Iuda va agoniza până la sfârşitul lumii,* eu cred că pot demonstra că nu se poate altfel. Şi pentru că Iosef Hechter nu o face, se îngăduie Mihail Sebastian lui Ghiță Blidaru să spună aici ceea ce nu i-a spus lui Iosef Hechter.

A căuta problemei iudaismului o soluție generală în ordinea publică este o operație lipsită de sens. Căci de îndată ce Iuda suferă şi *trebuie să sufere*, e de la sine înțeles că ori de câte ori se va pune undeva, într-un conflict, problema iudaismului, ea se va rezolva în sensul suferinței evreilor – ceea ce nu e o soluție! Şi se va rezolva astfel nu pentru că oamenii sunt răi sau nedrepți, ci pentru simplul motiv că Iuda trebuie să sufere. Aşa fiind, drama iudaismului nici nu este o problemă politică, o asemenea problemă implicând întotdeauna o soluție, ci pur şi simplu un fapt. Evreii pot da, din punct de vedere politic, material pentru o problemă popoarelor în mijlocul cărora locuiesc sau cu care sunt în contact. Aceste probleme îşi au, desigur, soluțiile lor, bune sau rele, dar soluții. Astfel, Spania a rezolvat, sau a crezut că rezolvă, la sfârşitul secolului XV, problema evreiască, izgonind pe evrei din țară. Dar asta nu rezolvă problema iudaismului ca atare; ci, dimpotrivă, confirmă numai *faptul* dramei iudaice.

Aceasta înseamnă: drama iudaică nu poate fi dezlegată, pentru că ea nu e o problemă, ci un fenomen. Fenomenul acesta poate fi însă cunoscut, adică înțeles. Pe ce cale şi prin ce metodă? Dacă drama iudaică ar putea fi dezlegată într-un fel oarecare, ea ar fi un fenomen de relație. Conflictul s-ar ivi dintr-o defectuoasă luare de contact între evrei şi ceilalți oameni, contact care ar putea fi amendat, ajustat. Cum însă conflictul acesta e permanent, indiferent de timp şi loc, sau mai exact, *dacă* conflictul acesta e permanent – aşa cum constată eroul nostru şi cum cred şi eu – atunci trebuie să conchidem cu necesitate că pricinile conflictului sunt *în* evreu. Aşa fiind, indicația metodică e precisă; dacă evreul *trebuie* să sufere, suferința lui trebuie să-şi aibă originea în el însuşi. Iar cum suferința e o boală, pentru că rupe armonia creației lui Dumnezeu, evreul trebuie să fie substanțial bolnav. De aici urmează că, pentru a dezlega taina suferinței permanente a lui Iuda, e nevoie să ştim ce înseamnă a fi evreu.

Eu ştiu că metoda obişnuită în cercetarea „chestiunii evreieşti” nu e aceasta. Antisemiții, de pildă, procedează tocmai pe dos, în chip empiric. Eu stabilesc anume că există un conflict statornic între evrei şi celelalte neamuri, conflict care la anumite momente caută dezlegări tari. De pe urma acestor dezlegări evreii suferă, desigur. Dar vina e numai a lor, pentru că de când există ei nu au făcut decât blestemății. E inutil să stărui prea mult asupra lipsei de valoare a acestei metode. Voi

spune numai că ea nu poate fi concludentă; rezultatele ei pot fi folosite tot aşa de bine de evrei împotriva antisemiţilor. Într-adevăr, cum stabilesc antisemiţii vina evreilor? În cel mai bun caz, în care nu se mulţumesc numai cu afirmaţii, prin enumeraţie: se citează cazuri, unu, două, o mie, în care evreii s-au dedat la blestemăţii. E asta o dovadă? Nu. Pentru că la o mie de fapte vinovate, evreii pot aduce oricând o mie de fapte de laudă. Sunt răufăcători? Da. Dar sunt şi binefăcători ai omenirii. Sunt jecmănitori? Desigur. Dar sunt şi filantropi. Sunt trădători în război? Se poate. Dar sunt şi atâţia care au murit simplu şi cinstit. Şi aşa mai departe. Deci, dacă antisemiţii spun: e drept să suferiţi, pentru că sunteţi răi, evreii pot răspunde: nu e drept să ne chinuiţi, pentru că suntem buni. Cine are dreptate? Şi unii şi alţii. Asta înseamnă însă: nici unii, nici alţii. Cum asta? Pentru că metoda lor de dovadă prin enumerare nu poate fi concludentă.

Înapoi deci la cealaltă metodă: Iuda se chinuieşte. De ce? Nu există aici un „de ce". Iuda se chinuieşte pentru că... e Iuda. În acelaşi fel în care soarele luminează, calul are patru picioare sau suma unghiurilor unui triunghi este egală cu 180 de grade, evreul suferă, adică e substanţial bolnav. Dar atunci, ce este un evreu?

Chestiunea nu e chiar aşa de simplă. Răspunsurile trebuie în orice caz pregătite. De aceea, mai întâi: când e cineva evreu? Problema asta am mai dezbătut-o odată, într-o discuţie cu Dl I. Frollo, asupra aşa-zişilor români catolici. Discuţia nu a dus la o concluzie unică, pentru că punctele de plecare ale fiecăruia erau diferite. Anume, nu ne înţeleseserăm asupra întrebării: când este cineva român? Să reiau deci lămurirea punctului meu de vedere, cu atât mai mult cu cât elucidarea acestei chestiuni este esenţială pentru cele ce ne preocupă aici. Calitatea de român, evreu, turc sau neamţ e o chestiune de apartenenţă: faci parte dintr-o colectivitate, dintr-o comunitate. Asta se poate întâmpla în două feluri: subiectiv, printr-un act de mărturisire; obiectiv, prin aceea că eşti vehiculul al unei istorii. Prima modalitate nu este efectivă, căci nu este suficient să faci o mărturisire de credinţă iudaică pentru a fi, de pildă, evreu. Mai mult însă, poţi declara, poţi simţi, poţi crede că nu eşti evreu, şi totuşi să fii. Aşa spuneam şi eu altă dată, că apartenenţa la o comunitate oarecare nu e un act de voinţă individuală. Aşa cred şi acum. Cineva poate sta în slujba unei colectivităţi, îi poate face servicii eminente, îşi poate jertfi chiar viaţa pentru această colectivitate, dar asta nu îl apropie în fond cu nimic de ea. Germania a purtat războiul graţie activităţii a doi evrei: Haber şi Rathenau. Prin aceasta însă Haber şi Rathenau nu au devenit germani. Au slujit, dar din afară, de dincolo de zidurile comunităţii spirituale germane. E nedrept? Întrebarea nu are nici un sens; *e un fapt.* Aşa fiind, singurul fel real de a fi evreu, francez sau mai ştiu eu ce, e să fii purtător al istoriei respective. Da, sigur, precizarea aceasta este făcută mai mult din imponderabile; ca atare, ea este acceptată mai greu, mai ales în epoca noastră care abia acum începe să recapete sensul imponderabilelor. Nu e vina mea însă. Eu nu pot judeca fără imponderabile. Şi nici nu vreau, căci numai ele sunt în stare a exprima şi transmite direct relaţiile mai complexe. Eşti deci român sau evreu sau german dacă eşti fructul unei istorii. Fructul firesc şi normal. Căci ca în orice proces de viaţă, se pot ivi şi aberaţii – congenitale sau altfel. Actul de conştiinţă, prin care să te recunoşti a fi membru al unei comunităţi spirituale – expresie a unei aceleiaşi istorii – poate cel mult *adăuga* la românitatea ta, şi încă numai la intensitatea şi precizia acestei românităţi. Poţi fi însă foarte român şi fără a-ţi da seama de asta. În acelaşi fel în care un stejar este un stejar... fără să o ştie. Prin urmare: eşti român, evreu sau grec, nu printr-o mărturisire de credinţă, ci prin vehicularea unei istorii; calitatea aceasta nefiind – încă odată – un act individual de voinţă, ci o *stare naturală.*

Iosef Hechter nu ignoră aceste adevăruri fundamentale. El are prilejul să le descopere în chiar familie lui. În fiecare evreu sunt active două momente: unul al tradiţiei iudaice, altul al soţului natal. Tradiţia iudaică e una singură; solul natal – diferit. Există un evreu rus, după cum există un evreu român sau un evreu germen. Asta e un fapt, dar un fapt creator de confuzii. Că e fapt se poate dovedi uşor. Sunt atâţia evrei care au părăsit ţara românească. Au părăsit-o de nevoie, că doar nimeni nu-şi ia lumea în picioare de plăcere. Au plecat, deci, de cele mai multe ori ocărându-ne. S-au aşezat prin străinătăţi şi dacă au izbutit în viaţă, au continuat să ne ocărască. Ciudat însă: în casele lor vei găsi întotdeauna o odaie românească; pe masa lor adesea mămăligă şi sarmale... de porc; iar în suflet, nu arareori o umbră nostalgică. Va să zică solul natal lucrează. Dar lucrează cum? Cu intensităţi diferite. În neamul lui Iosef Hechter de pildă, oamenii din partea tatălui, negustori de

grâne în schela Brăilei, în contact permanent cu realitățile concrete, stau precumpănitor sub semnul locului. În cei din partea mamei, meseriaşi în contact cu materia moartă şi talmudişti trăind în abstracțiuni, capabili deci a se sustrage specificului geografic, precumpăneşte tradiția iudaică. Iosef Hechter o ştie. În această discriminare însă stă şi originea confuziilor. Căci gândul alunecă. Într-adevăr, iată cum gândesc unii: dacă în fiecare evreu există două momente, unul al tradiției şi unul al locului, atunci diagrama fiecărui individ va fi dată de proporția în care se amestecă cele două momente constitutive. Care sunt însă limitele între care variază aceste două momente? Teoretic ele cresc şi descresc în sens contrar, iar limita descreşterii poate fi zero. Descreşte momentul geografic până la zero în favoarea tradiției, evreu român devine evreu pur. Descreşte dimpotrivă până la zero momentul tradiției iudaice, evreul român devine român pur. Este iluzia asimilistă şi este iluzia atâtor evrei care se cred sincer români şi pe care mişcările pasionale antisemite îi surprind până la disperată năucire. Pe nedrept însă. Într-un fel, antisemitismul nu e pentru ei decât o chemare la ordine: adu-ți aminte că eşti evreu! Ştiu, Iosef Hechter va protesta. El va spune: numeşte-mă cum vrei, eu ştiu însă că sunt un om de la Dunăre şi că Dunărea Brăilei face parte din ființa mea. Face? Nu o vom contesta. Dar în ce măsură? Sunt în elementele constitutive ale ființei omeneşti momente esențiale şi momente accidentale; de adânc şi superficiale. Eşti tu, Iosef Hechter, *om* de la Dunărea Brăilei? Nu, ci *evreu* de la Dunărea Brăilei. Asta e de reținut: cresc şi descresc cele două momente, al tradiției şi al locului, în ființa unui evreu. Dar, pe când climatul geografic se poate închirci până la foarte aproape de zero, cel spiritual observă o limită sensibil deasupra lui zero, sub care nu coboară niciodată. Ceea ce face ca evreul să fie evreu oriunde ar fi el. Aşa este. Şi aşa şi trebuie să fie. Aş zice chiar, aşa e bine.

Naționalitatea este deci o stare organică. Cu cât un om este mai viu, cu atât el e şi mai național. Mărturisirea de credință de care aminteam mai sus e şi ineficientă, şi ineficace. Dovada: sunt atâția oameni care se declară categoric români, cu o genealogie fără cusur, dar care au încetat a mai fi români. Nu sunt nimic. Acestea sunt exemplarele hibride, degenerative ale națiunii. În ordinea vieții publice ele nu creează nimic sau creează valori formale, pline de artificialitate. Vitalitatea lor e atât de redusă încât de cele mai multe ori, în ordinea fiziologică, nu au copii. Să observăm că hibriditatea aceasta nu atacă deloc inteligența. Aş zice chiar dimpotrivă: ascute, uneori până la morbid, instrumentul inteligenței; dar numai pe cel al inteligenței *formale*, care despică, analizează şi, neputând înțelege, nici nu poate crea[1]. Să reținem această corelație: logica luată ca instrument de creație, nu de transmitere a adevărurilor – lipsă de solidaritate cu viața – incapacitate creatoare sub orice raport – caracter anațional. Exemple? S-ar putea căuta printre oamenii care fac politica statului nostru de astăzi, o politică aşa de puțin națională, adică aşa de puțin legată de structura neamului românesc.

Să nu mai insistăm însă. Exemplele acestea nu sunt interesante. Ca orice hibrid. Să revenim la chestiunea noastră: *când e deci cineva evreu?* După cele spuse, răspunsul se desprinde suficient de clar: când trăieşte istoria evreiască, indiferent dacă e conştient de asta şi indiferent dacă o vrea sau nu. Asta înseamnă că, pentru a înțelege ce e un evreu, e nevoie să ştim ce e istoria evreiască.

Dezbaterea acestei chestiuni comportă, recunosc, un efort de obiectivitate. Dar mă socotesc în stare să-l fac şi de aceea mă încumet a duce dezbaterea până la capăt. Istoria evreilor e pentru ei un lung şir de suferințe nejustificate. Pentru „ceilalți", suferințele evreilor nu sunt decât rezultatul unei reacții îndreptățite la tot răul pe care evreii îl aduc în mijlocul neamurilor cu care trăiesc. Fiecare dintre părți socoteşte deci că dreptatea e de partea ei. Ce e de făcut? Eu cred că cel mai simplu e să lăsăm deocamdată afară din preocupările noastre chestiunea dreptății. Să nu mai vorbim deci de suferințe „nejustificate" şi reacții „îndreptățite"; să vorbim numai de suferințe, de suferințele evreilor.

Aşadar: *Jehuda patet*.

De ce?

---

[1] În zilele noastre, într-un mod similar îşi laudă homosexualii „artiştii", punând într-un mod bizar în legătură pornirile sexuale cu inteligența. Aşa cum arată Nae Ionescu, inteligența şi formele lor de expresie le trădează frământarea şi chinul de a se justifica, mai întâi în fața propriei conştiințe, şi apoi în fața oamenilor.

Să pornim de la faptul brut, aşa cum e trăit şi înfăţişat el chiar de către evrei, încercând a stabili în ce constă această suferinţă. Se constată că între evrei şi popoarele în mijlocul cărora trăiesc au existat întotdeauna nepotriviri şi neînţelegeri, de pe urma cărora evreii au fost supuşi unui regim deosebit, din care pentru ei au izvorât întotdeauna suferinţe. Regimul acesta s-a aplicat evreilor şi individual, şi colectiv, după împrejurări. Nu se poate nega, de pildă, un sentiment general de ură şi dispreţ al popoarelor faţă de evrei, sentiment care le creează acestora, fie şi numai moralmente, o situaţie de paria care stă la baza tuturor acţiunilor de pe urma cărora evreii au să sufere. Să observăm însă că încordarea dintre evrei şi celelalte neamuri nu e un fenomen constant. Sunt adesea perioade în care domneşte liniştea deplină şi în care neamul evreiesc prosperă. Când suferă evreii? Când sunt evreii – ca să întrebuinţez o expresie de-a lor – persecutaţi? În momente de criză. Această criză poate fi de două feluri: provocată de evrei şi provocată de alte pricini. Marile şi sângeroasele mişcări antisemite din Anglia începuturilor timpurilor moderne, de pildă, îşi au explicaţia în acţiunea evreilor. Într-adevăr, purtători ai spiritului capitalist, evreii au întreprins atunci în Anglia disoluţia economiei agrare. Nimic mai firesc deci ca cei păgubiţi – posesorii şi lucrătorii de pământ – beneficiarii sistemului de economi agrară, să reacţioneze. De altfel, faptul nu e specific Angliei, ci general. Asupra lui am avut prilejul să insist şi altădată. Sunt însă cazuri în care evreii nu au nici o vină. Se întâmpla, de exemplu, în Rusia ţaristă, ca ori de câte ori guvernul se găsea în dificultăţi şi avea nevoie de o diversiune, să organizeze câte local sau mai întins, după nevoie. Mai ales aceste fapte le subliniază evreii, ca să arate că sunt persecutaţi, şi încă pe nedrept. Căci, zic ei, justificare obiectivă pentru asemenea pogromuri nu există. Există numai o ură subiectivă împotriva noastră, iar această ură e şi pricina suferinţelor noastre.

Să cercetăm obiectiv această afirmaţie. Mai întâi, pogromurile nu sunt o invenţie rusească şi nu s-au exercitat numai asupra evreilor. Dacă ne aducem bine aminte, Roma imperială cunoştea şi ea asemenea procedee, iar victimele erau foarte adesea creştinii. Ca să nu luăm decât un exemplu. Exemplul acesta e suficient însă pentru a stabili un fapt, anume că nu există la ne-evrei o singură direcţie de destindere a unei situaţii încordate – împotriva evreilor. Deci nu calitatea de evreu este aceea care lucrează asupra ne-evreilor ca o cârpă roşie asupra taurului. Nu calitatea de evreu, ci altceva. Ce anume? Să încercăm să înţelegem.

Este adevărat că procedeul amintit mai sus era foarte întrebuinţat în Rusia. E iarăşi adevărat că un asemenea procedeu ar putea fi întrebuinţat şi în alte ţări cu climate politice şi de ethos asemănătoare. Dovedeşte însă aceasta că pricina unor asemenea agitaţii e subiectivă? Greu de admis. Vedeţi, când diavolul a vrut să ispitească pe cei dintâi oameni în Rai, el nu s-a îndreptat spre Adam, ci spre Eva. De ce? Pentru că ştia că Eva va ceda mai uşor ispitei. La fel şi poliţia rusească care organiza pogromurile; ea oferea mâniei publice ca ţintă pe evrei. De ce? De ce oare agitatorii aceştia nu ridicau lumea împotriva tătarilor, a ungurilor sau a francezilor? De ce, presupunând că premiza evreilor (evreii, cal de bătaie pentru toţi agitatorii) este adevărată, de ce toate instigările acestea au ca obiect evreimea? E simplu, se va spune: pentru că asemenea instigări prind întotdeauna, iar agitatorii ştiu asta. O ştiu agitatorii antisemiţi astăzi aşa cum o ştiau, acum vreo 18 veacuri, şi agitatorii anticreştini. Foarte bine, numai că în acest caz trebuie să existe în evreii de astăzi şi de totdeauna, trebuia să existe în creştinii de acum 18-19 veacuri, un element obiectiv care să-i facă apţi să aprindă mânia publică, exact în acelaşi fel în care slăbiciunea congenitală a Evei o făcea aptă să cedeze ispitelor diavolului. Care e acest element?

Datele de mai sus cadrează o elementară problemă de psihologie a mulţimilor. Pentru ca o categorie de oameni să poate deveni obiectul descărcării patimilor maselor, e nevoie de mai multe elemente. Ţinând cont că asemenea descărcări, întrucât sunt fapte de psihologie colectivă, nu îşi au de cele mai multe ori decât origini neraţionale, vom spune că o categorie de oameni nu e aleasă victimă de către agitatori decât:

1. Când ea constituie o grupă fundamental diferită de masele în mijlocul cărora trăieşte;
2. Când deosebirile acestea, devenite conştiente şi înţelese ca tot atâtea motive de superioritate asupra neamurilor din jur, au ca urmare un proces *voit* de secesiune, care duce la izolarea numitului grup înăuntrul chiar a societăţii respective;

3. Când pe de urma acestei izolări, viața în interiorul grupului capătă anumite forme ezoterice, pline de mister pentru cei din afară;

4. Când grupul acesta reprezintă o primejdie permanentă pentru ordinea celor din afară, pentru structura spirituală, socială sau economică a sistemului lor.

Aceste patru elemente se verifică complet în cazul persecuției creştinilor în Imperiul Roman. Într-adevăr: atât prin felul lor de viață, cât şi prin ethosul lor, prin înțelegerea lumii şi prin sensul general pe care îl dădeau ei existenței şi acțiunilor omeneşti, creştinii erau fundamental deosebiți de stăpânii Romei. Mai mult decât atât: conştienți de valoarea Adevărului absolut în stăpânirea căruia erau ca închinători ai lui Hristos, ei ducea o viață separată de a celorlalți, cu o practică a cotidianului care diferea categoric nu numai în cele religioase, silindu-i să se izoleze, dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru a se feri de ispita vieții păgâne. De aici traiul în comunități, topografic închise, adevărate ghetto-uri înăuntrul cărora nu pătrundea nici ochiul cel mai indiscret – dacă nu era al unui inițiat – şi tot de aici taina care învăluia această viață şi care făcea posibile zvonurile cele mai fantastice. Există un basm cu omorul ritualic? Există. Dar de ce se plâng evreii? Nu a existat un basm cu creştinii otrăvitori de fântâni? Iar evreii, nu au ei oare nici o vină, nu au avut ei nici un rol în răspândirea acestor basme? Iată dar, istoria nu face decât să se repete. Față de Imperiul Roman creştinii însă mai îndeplineau o funcțiune: aceea de element dizolvant al aşezării romane. Va fi spus Hristos: dați Cezarului ce e al Cezarului. Asta însă nu apăra imperiul împotriva dinamitei creştinismului, iar primejdia aceasta o simțeau stăpânii, şi reacționau. Reacționau prin... pogromuri. Încercând să explice acest fapt, unii spun: pentru că creştinii erau purtătorii unei mişcări revoluționare. Evreii spun despre ei înşişi: pe noi nu ne pot suporta decât retrograzii; numai retrograzii sunt antisemiți – şi anume pentru că evreii sunt revoluționari, aducători de progres. E inexact. Evreii nu sunt aducători de progres, printre altele pentru că... progresul nu există. Evreii aduc *schimbare*, nu progres, şi încă nici asta întotdeauna. Iată, de pildă, astăzi. Singura țară revoluționară azi în Europa e Germania. (Italia nu e *încă* revoluționară. Iar Rusia, care cu Lenin a fost *formal* revoluționară – în fond nu, pentru că marxismul nu e față de raționalismul cartezian în nici un fel revoluționar – deci Rusia, care cu Lenin a fost formal revoluționară, a încetat să mai fie în momentul în care – sau: *dacă* – omul de stepă Voroşilov a capitulat în fața lui Stalin, care devine din ce în ce mai mult omul tehnicii, adică moştenitorul lui Petru cel Mare, în aşa măsură încât urmează sugestiile Franței şi se întoarce înapoi în Europa). Deci singura țară revoluționară azi în Europa e Germania – iar Germania de azi e antisemită. Nu e deci adevărat că evreii sunt întotdeauna şi peste tot un ferment revoluționar. Şi chiar dacă ar fi aşa, asta tot nu ar explica pasiunile dezlănțuite împotriva lor. Nu e adevărat că popoarele se ridică împotriva oricărei revoluții. Nu, ci popoarele se ridică împotriva revoluțiilor atunci când acestea atacă geniul lor național, ethosul lor. Le suportă însă, mai mult – le susțin atunci când ele merg către o potențare a acestui ethos. Întorcându-ne la cazul nostru: creştinismul reprezenta față de geniul roman o formulă dacă nu chiar diametral opusă – ceea ce totuşi s-ar putea susține – în orice caz o formulă fundamental deosebită. Roma trebuia să înțeleagă – iar instinctul ei nu a înşelat-o – că, prin înflorirea creştinismului, ideea de stat romană nu putea decât să sucombe. De aceea a şi reacționat. (Cu cât succes, s-a văzut. Dar asta e o altă chestiune). Iată deci originea sau explicația persecutării creştinilor sub Imperiu.

Întrebarea e: au fost şi sunt oare evreii față de toată lumea în situația în care se aflau creştinii față de Imperiu?

Să vedem.

Evreii sunt poporul ales. Asta trebuie să o mărturisească nu numai orice evreu, ci şi orice creştin. Evreii sunt poporul ales pentru că ei au făcut cu Dumnezeu primul legământ. Ei ştiu asta. Un popor ales are însă de îndeplinit un rol: el nu e ales *din cauza* a ceva, ci *pentru* ceva, într-un anumit scop. Dar pentru a-şi putea îndeplini misiunea sa, un popor trebuie să se păstreze ca popor ales. Asta iarăşi au înțeles-o evreii. De aceea în istoria lor, încă de la început se poate identifica extrem de lesne o tendință constantă de a-şi sfinți viața, dar şi de a o păstra pură de orice contact cu cei de altă credință. În țara lor, când aveau una, şi în toate celelalte țări unde îi aruncau nenorocirile naționale sau nelinişte lor scormonitoare care îi punea mereu pe drumuri – de fapt foarte mulți evrei au trăit în diaspora chiar pe vremea independenței statului lor – ei trăiau despărțiți de ceilalți

oameni, în comunități rigid închise. Conştiința superiorității credinței lor, conştiința superiorității lor ca popor ales nutrea în ei un imens orgoliu care astăzi, după atâta nenorociri şi suferințe, e tot aşa de intact cum era în timpurile de cea mai mare strălucire națională (căci au avut şi momente din astea). Desigur, evreii au fost întotdeauna un corp străin în mijlocul neamurilor cu care au venit în contact. Iar dacă e adevărat că „différence engendre haine”, atunci au fost şi urâți. Să se recunoască însă că dacă procesul acesta de diferențiere, de singularizare, de izolare, este aşa de departe dus astăzi încât între evrei şi celelalte neamuri nu se mai pot arunca punți statornice, apoi el a fost inițiat nu de celelalte neamuri, ci chiar de evrei. Vechiul Testament este o lege care e şi a noastră, a creştinilor. Întrucât şi noi o mărturisim, ar trebui ca între noi şi evrei să fie ceva comun: Vechiul Testament. Şi totuşi nu e, pentru că ceea ce constituie fondul ethosului evreu nu e legea cea veche, ci *comentariul* ei. Stă scris doar că Tora e apă, iar Mishna e vin. Asta îşi are însemnătatea ei, enormă. S-a întâmplat cu Vechiul Testament la evrei ceea ce s-a întâmplat mai târziu cu Evanghelia la catolici. Nu era valabilă decât sub garanția Bisericii (Augustin), adică în lumina comentariilor. Nu comentăm. Chestiunea e cunoscută: Talmudul a luat locul Torei. Nu chiar dintr-odată, ci cu lupte grele care nu s-au terminat decât atunci când a fost arsă opera lui Maimonide, *More Nebuchim*. Asta înseamnă însă veacul al 14-lea. Până după 1300 au luptat urmaşii fariseilor pentru impunerea spiritului exclusivist, în virtutea căruia evreii trebuiau să se țină departe de orice atingere cu celelalte neamuri, fie că era vorba de perşi sau de romani, de greci sau de alexandrini, de arabi sau de creştini. La această dată însă izbânda rabaniților era desăvârşită; separația între evrei şi celelalte neamuri complet realizată.

Când însă cineva vrea să se țină departe de tine pentru că te dispreţuieşte, pentru că te socoteşte mai jos decât el şi nedemn de a avea vreo legătură cu el, reacția ta e firească: începi a-l socoti drept duşman, în orice caz de altă natură decât a ta. Procesul de separație inițiat de evrei continua să fie adâncit de ceilalți. La aceasta a contribuit, dacă mai era nevoie, încă un fapt, de ordin strict concret. Evreii sunt desigur mistici, dar sunt în acelaşi timp şi raționalişti. Probă: Kabbala. (Hasidismul – care e înăuntrul iudaismului, față de raționalismul talmudic, cam ceea ce e în catolicism franciscanismul față de scolastica tomistă – nu e nici pe departe un element hotărâtor în plămădeala ethosului iudaic). De la talmudist însă, până la zaraful cântăritor de aur şi împrumutător de bani, nu e nici măcar un pas. Sunt unul şi acelaşi lucru. Evreii au fost, în toate timpurile, excepționali mânuitori de bani. Calitatea aceasta a lor i-a adus în preajma regilor şi ai mai-marilor tuturor neamurilor, cărora le-au făcut servicii adesea eminente. Evreii nu au ştiut însă, nu au înțeles niciodată – cu toate necazurile care au căzut pe capul lor – că nu există mai mare nenorocire decât a sluji contra răsplată pe cei mari. Pentru că ceea ce-ți pot da stăpânitorii neamurilor ca plată sunt privilegii, iar privilegiile nu pot fi decât un izvor de nenorocire. Privilegii pentru neamul lor. Asta merge o bucată de vreme. Şi le-a mers şi lor. În Alexandria, de pildă, ca şi mai târziu în Spania, privilegiile de care se bucurau evreii erau atât de însemnate, încât mulți treceau la iudaism doar ca să se bucure de foloasele calității de a fi evreu. Asta nu merge însă la nesfârşit, pentru că într-un anumit moment intervine o criză publică, iar atunci pasiunea populară merge tocmai împotriva celor privilegiați. Să te apare cei mari? Cei mari dau cel mult privilegii; de apărat împotriva mişcărilor publice – asta nu. Evreii uită mereu că au fost izgoniți din Spania la scurtă vreme după ce aduseseră eminente servicii lui Ferdinand şi Isabelei, cărora le refăcuseră finanțele publice! Iată deci, în situația lor privilegiată – şi unde nu au avut evrei privilegii – încă un element al procesului de izolare a evreilor, proces care de data asta nu mai porneşte de la evrei, ci de la ceilalți, deşi nu este decât o consecință a secesiunii rabanite. Nu explică asta destule lucruri? Destule, dar nu pe toate.

Desigur, evreii sunt poporul ales. Dar ales la ce? Ei spun, ca să stăpânească pământul. E o afirmație care face orice discuție imposibilă. Ce înseamnă oare, în domeniul realităților concrete, a stăpâni pământul? Socotesc deci indicat a alege un alt punct de plecare. Un punct de plecare care să fie ceva mai precis şi posibil de acceptat de către toată lumea. Care e, după chiar părerea evreilor, momentul în care ar fi să înceapă stăpânirea lor asupra lumii? Momentul în care va apare Mesia. Prin urmare, deplasând puțin problema, fără a-i schimba însă punctul de destinație, vom spune: evreii sunt poporul ales pentru că din ei trebuia, după hotărârea lui Dumnezeu, să se nască Mesia.

Asupra acestora suntem toți de acord, evrei şi creştini. Imediat după aceasta însă se deschide controversa.

Noi spune: Mesia a venit. Prin întruparea Logos-ului. El e Hristos. Evreii au fost poporul ales; ales pentru întruparea lui Dumnezeu. Dar în momentul în care aceasta a avut loc, în momentul în care el şi-a îndeplinit misiunea deci, poporul evreu a încetat a mai fi poporul ales. Căci, e adevărat, legea cea veche era un legământ între Dumnezeu şi poporul evreu; legea cea nouă însă, e un legământ între Dumnezeu şi toate neamurile pământului. În legământul cel nou devine, deci, oarecum ales oricine primeşte legea cea nouă; ales între pierzanie şi mântuire. Prin urmare: sau evreii recunosc că Mesia a venit sub chipul lui Hristos, şi atunci din acel moment ei încetează a mai fi poporul ales (sub pedeapsa de a făptui cel mai greu păcat – al mândriei), sau ei contestă autenticitatea lui Hristos şi atunci se refuză pe sine de la rolul lor de popor ales, acela de a fi instrumentul lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii, păcătuind nu numai împotriva misiunii lor, ci chiar împotriva lui Dumnezeu.

La aceasta evreii răspund constant: Hristos a fost desigur *cineva*. Poate chiar un profet. Dar dacă El pretinde a fi chiar Fiul lui Dumnezeu, sau în orice caz Mesia, atunci El e un impostor. Mesia nu a venit încă. El va veni, sigur, pe un cal alb şi atunci va începe şi stăpânirea lui Israel asupra pământului.

Cele două poziții sunt ireconciliabile. Dacă am încerca, dintr-un punct de vedere exterior amândurora, să stabilim cine are dreptare, ar trebui să ne recunoaştem neputința. Din fericire însă, pentru problema noastră e absolut indiferent să se ştie de care parte e dreptatea. Miezul problemei noastre stă în chiar caracterul ireconciliabil al celor două poziții. Să ne amintim într-adevăr că ceea ce vrem să lămurim noi nu e cine e vinovat în conflictul permanent dintre evrei şi celelalte neamuri, ci care este explicația permanenței suferințelor lui Israel.

Prin urmare, poziția evreilor e clară: ei sunt poporul ales, care va stăpâni pământul în ziua în care se va ivi Mesia. Iată însă că din Israel s-a născut cineva care se pretinde a fi Mesia. Acest cineva, Hristos, care nu e decât un impostor, a sfârşit totuşi prin a fi recunoscut ca Fiu al lui Dumnezeu de atâtea neamuri în mijlocul cărora trăiesc evreii. El a creat o nouă înțelegere a lumii, o nouă structură spirituală şi nu numai o nouă scară a valorilor, ci chiar valori noi. O aşezare *creştină* a lumii.

Aici începe dificultatea. Evreii trăiesc în mijlocul *acestei* lumi, creştine. După care lege? După legea creştină? După obiceiurile create de legea creştină? După indicațiile climatului creştin? Dacă da, atunci evreii au renunțat la legea lor, au trădat legământul lor cu Dumnezeu, au încetat a mai fi poporul ales. Mai mult, au încetat a mai fi evrei. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat însă. Evreii continuă să fie evrei. Ce înseamnă aceasta? Că în mijlocul unor popoare creştine, ei îşi fac aşezările lor lăuntrice şi îşi duc viața după o lege a lor, alta decât cea creştină, potrivnică celei creştine – operă a unui impostor. Concluzia? Urmând legea lor, evreii *trebuie* să saboteze aşezările şi valorile creştine.

Nu este vorba aici numai de o problemă religioasă. Este adevărat că necazurile şi suferințele evreilor sunt mai adânci şi mai frecvente în acele timpuri şi în acele regiuni în care popoarele odihnesc într-un creştinism mai categoric. După cum iarăşi e adevărat că situația lor e incomparabil mai uşoară în țările protestate, protestantismul – mai ales în anumite forme ale lui – fiind formula cea mai puțin creştină în creştinism şi cea mai aproape de structura iudaică. Dar încă o dată, problema nu e în primul rând religioasă. Sau mai exact: justificarea formală a conflictului acesta permanent nu e de natură religioasă. E vorba de altceva: creştinismul şi iudaismul sunt mai mult decât religii. Ele sunt principii formative ale vieții. Există o aşezare creştină şi o aşezare iudaică a lumii, indiferent dacă în conştiința oamenilor şi a instituțiilor apare sau nu în mod explicit Hristos sau Iehova. Aşadar, există valori creştine şi valori iudaice în orice latură a vieții, fie că ne gândim la organizarea politică a unei nații, fie că ne preocupăm de crearea şi circulația bunurilor materiale, fie că nu e vorba decât de înțelegerea sensului general al existenței. Pe orice teren ne-am afla deci, există o categorică „incompatibilitate de umoare" între creştini şi evrei.

Deosebirea pe care am identificat-o ca existând între evrei şi creştini merge însă mai departe. Aceştia din urmă îi percep pe cei dintâi nu numai izolați voluntar, dar şi – a patra condiție

dintre cele enumerate mai sus – primejdioşi pentru ordinea creştină. Creştini şi evrei, două corpuri străine unul altuia, care nu pot fuziona într-o sinteză, între care nu poate exista pace decât... prin dispariția unuia dintre ele.

Iuda suferă.

De ce?

Pentru că Iuda trăieşte în mijlocul unor popoare pe care nu poate să nu le duşmănească chiar dacă ar voi altfel;

Pentru că din momentul în care a refuzat să recunoască pe Hristos-Mesia, ancorându-se pe mai departe – pe drept sau pe nedrept – în calitatea lui de popor ales, el e dator față de sine însuşi să-şi împlinească funcția care îi revine, aceea de dizolvant al valorilor creştine.

Iuda suferă pentru că a născut pe Hristos, L-a văzut şi nu a crezut. Şi asta încă nu ar fi fost prea grav. Dar au crezut alții – noi.

Iuda suferă – pentru că e Iuda.

Există totuşi o acțiune prin care evreii au încercat să se sustragă soartei lor. E sionismul. Încercarea mi se pare însă cu totul confuză. Desigur, Ierusalimul rămâne polul magnetic al iudaismului. Dar un pol, aş zice, mistic. Urarea nostalgică „La anul la Ierusalim” nu are nimic pozitiv în ea, ci e mai degrabă unul dintre acele mituri despre care vorbeşte Sorel, un mit aşa cum este şi hiliasmul, evenimente care nu se vor întâmpla niciodată, dar care polarizează omenirea şi au asupra oamenilor o înrâurire extrem de puternică, făcându-i să-şi regleze viața după aceste evenimente, *ca şi cum ele chiar se vor întâmpla*.

Întoarcerea la Ierusalim e, neîndoielnic, o realitate pentru evrei. E cea mai puternică realitate iudaică. Certitudinea aceasta mistică, după care Israelul se va regăsi odată şi odată la umbra templului, este atât de adânc înrădăcinată în ființa evreilor, încât aceştia nu-i socotesc viața în diaspora decât ca un provizorat. Mai mult, ca o ficțiune. Căci dacă evreii au temple şi case de rugăciune prin toate aşezările lor, nu e totuşi mai puțin adevărat că singurul lor de rugăciune şi de jertfă rămâne Ierusalimul, şi că în fond adevăratul templu – nu surogatele din străinătate – acolo este. Stranie stare de spirit, în care conceptul-limită al dorințelor, obiectul tendințelor dureroase ale unui popor întreg, devin adevărata realitate, pe când viața de toate zilele se destramă în aparențe iluzorii – ficțiuni.

Înțelegeți dar ce departe de realitatea iudaică a fost gândul lui Theodor Herzl atunci când a lansat ideea sionismului. Stat iudaic? Evident, dacă cineva ar izbuti să adune la un loc pe toți evreii de pe fața pământului şi să-i constituie într-un stat, problema suferinței evreilor ar lua o altă înfățişare; poate chiar ar fi rezolvată. Dar întrebarea e: cum să constitui un stat evreiesc? Evreii au mai avut doară un stat. L-au avut de mai multe ori. Unde e? Să-l fi aşteptat oare evreii pe Theodor Herzl ca să descopere ideea unui stat evreiesc? E cel puțin ciudat. Un popor obişnuit, normal, tinde către o existență statală în chip firesc, fără nici un plan conştient, exact în acelaşi fel în care moleculele dintr-o soluție suprasaturată tind spre cristal. Asta la evrei însă nu se vede. Ba dimpotrivă, ori de câte ori au avut un stat, nu s-au liniştit până nu l-au făcut bucăți. Să înceteze viața în diaspora? Nonsens. Viața în diaspora este însăşi starea naturală a evreilor.

Desigur, viața în diaspora nu ar fi fost posibilă, împrăştierea nu ar fi putut să păstreze intact poporul evreu aşa cum l-a păstrat, dacă fiecare evreu în parte şi toți la un loc nu ar fi trăit cu o halucinantă încordare viziunea mistică a Ierusalimului pământesc. Ierusalimul a îndeplinit însă, după cum am spus, rolul de polarizator nu a indivizilor concreți, ci a spiritualității iudaice şi a ethosului iudaic. Atât. Suficient pentru a păstra poporul, dar insuficient pentru a lega pe indivizi într-un stat.

Acum, ce a vrut Theodor Herzl şi ce vrea sionismul? Să-i ia Ierusalimului nimbul mistic, caracterul de mit de până acum şi să transforme acest oraş într-o capitală de stat, cu ministere şi cu siguranță generală? Se poate. Numai că nu s-ar realiza decât o experiență cu totul trecătoare, cum au fost întotdeauna aşezările politice iudaice, iar pe de altă parte, concretizându-se Ierusalimul, li s-ar lua evreilor din diaspora singurul centru de raliere al lor care le-a făcut posibilă viața până astăzi.

Sionismul este, fără îndoială, o încercare de a rupe cercul de suferință al fatalității iudaice, dar o încercare care nu poate duce decât cel mult la un rezultat: pierderea evreilor ca popor, prin sfărâmarea mitului ierusalimit[2].

Sionismul? Sinucidere! Iar asta trebuia să fie o soluție.

Iată-ne deci la sfârşit. Iosef Hechter simte că Iuda suferă şi că nu se poate altfel. Dar Iosef Hechter nu înțelege de ce. Am încercat să i-o lămurim noi, în forma cea mai strânsă şi mai didactică de care dispunem; cu elemente luate nu din literatura şi orientarea antisemită, ci cu ceea ce ar avea la îndemână ca repere de judecată un evreu; un evreu obiectiv şi lucid.

Suferi pentru că eşti evreu. Ai înceta să fii evreu în momentul în care nu ai mai suferi; şi nu ai putea scăpa de suferință decât încetând a mai fi evreu. Este, desigur, o apăsătoare fatalitate. Dar tocmai de aceea nu e nimic de făcut: Iuda va agoniza până la sfârşitul veacului.

Revoltă? Nu e bună la nimic. Nu slujeşte la nimic. În acelaşi fel în care nimeni nu poate sări peste umbra lui, evreul nu-şi poate depăşi suferința decât... nemaifiind evreu. Situație cu atât mai tragică cu cât nimeni nu poate înceta a fi ceea ce este!

Iosef Hechter, tu eşti bolnav. Eşti substanțialmente bolnav pentru că nu poți decât să suferi şi pentru că suferința ta e înfundată. Toată lumea suferă, Iosef Hechter. Suferim şi noi, creştinii. Dar pentru noi există o ieşire, pentru că noi ne putem mântui. Ştiu, tu nădăjduieşti; nădăjduieşti că va veni odată cel aşteptat, Mesia pe cal alb, şi atunci vei stăpâni pământul. Nădăjduieşti, Iosef Hechter. E singurul lucru ce-ți mai rămâne.

Eu însă nu pot face nimic pentru tine. Eu ştiu că Mesia acela nu va veni. Mesia a venit, Iosef Hechter, şi tu nu L-ai cunoscut. Atâta ți se cerea în schimbul tuturor bunătăților pe care Dumnezeu le-a avut pentru tine: să veghezi. Iar tu nu ai vegheat. Sau nu ai văzut, pentru că orgoliul ți-a pus solzi pe ochi.

Iosef Hechter, tu nu simți că te cuprinde frigul şi întunericul?

[2] Crearea statului Israel a avut loc însă în 1949. O mare parte dintre evrei au ales să trăiască pe mai departe în diaspora, să-şi vadă de afaceri şi să privească în continuare Ierusalimul ca pe o realitate mistică. Pe de altă parte, statul Israel se chinuieşte încă de la începuturile sale şi pare condamnat să nu aibă pace niciodată.